

บทบาทในฐานะพระอาจารย์ของ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์:
ตอนงานสอนเรื่องกฎหมายลักษณะพยาน

กิตติยา พฤษการุ่งเรือง

บทบาทในฐานะพระอาจารย์ของ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์:
ตอนงานสอนเรื่องกฎหมายลักษณะพยาน
The Role as a Professor of Prince Rapeepattanasak:
the Illustrated Lecture on Law of Evidence

กิตติยา พฤกษารุ่งเรือง^{*}
Kittiya Prueksarungeang

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพด้านกฎหมายของพระองค์เจ้า-
รพีพัฒนศักดิ์ ผู้ทรงเป็นพระบิดาแห่งกฎหมายไทย ผ่านบทบาทของพระองค์ท่านในฐานะอาจารย์
โดยมุ่งเน้นศึกษากฎหมายลักษณะพยานหลักฐานที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพิจารณาของศาล
ในการบรรยาย พระองค์ท่านได้อธิบายถึงวิธีพิจารณาคดีของศาลในขณะนั้นภายใต้บังคับของ
กฎหมายตราสามดวง พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงแก้ไขให้เป็นสากล โดยสามารถแบ่ง
ออกได้เป็น 4 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ ส่วนที่หนึ่งเรื่องกำหนดประเด็นข้อพิพาท ส่วนที่สองเรื่อง
กำหนดการระงับการพิสูจน์ ส่วนที่สามเรื่องการนำพยานหลักฐานเข้าสืบ ส่วนที่สี่เรื่องการแข่งขัน
พยานหลักฐานเพื่อตัดสินคดี ซึ่งความเห็นของพระองค์ท่านที่สอดแทรกในการบรรยายมีความ
แตกต่างอย่างมากกับยุคกฎหมายตราสามดวง จึงส่งผลให้เกิดการริเริ่มพัฒนาวิธีพิจารณาคดีของ
ศาลไทยให้เป็นธรรมยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นรากฐานในการบังคับใช้กฎหมายวิธีพิจารณาความของไทย
ในปัจจุบัน จนทำให้ระบบกฎหมายไทยกลายเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ

^{*} อาจารย์ประจำ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง; น.บ. (เกียรตินิยม) มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
น.บ.ท., LL.M. in Tax Law (Distinction) Queen Mary University of London, LL.M. in Intellectual
Property Law (Distinction) Queen Mary University of London.

Abstract

The purpose of this article is to show a law genius of Prince Rapeephatthanasak, who is the father of Thai law, through his role as a professor, emphasising on his lecture about the law of evidence which is a part of court proceedings. In the lecture, he gave an explanation about the proceedings of court under the Three Seals Law and then offered valuable suggestions on how the law should be adjusted to become civilised. His advices could be divided into four main parts: the first part is the determination of the point in dispute; the second part is about the determination of the burden of proof; the third part is about adduce evidence; and the fourth part is about the preponderance of evidence for deciding cases. A study has shown that there are striking differences between his opinions interpolated in the lecture and the Three Seals Law enforcement; this, not only, leads to signs of legal improvement, but also builds a firm foundation for Thai legal process nowadays. As a result, the legal system of Thailand is, eventually, accepted by many civilised countries.

คำสำคัญ: พระบิดาแห่งกฎหมายไทย, กฎหมายลักษณะพยาน

Keywords: father of Thai law, law of evidence

เมื่อนึกย้อนกลับไปครั้งสมัยอยุธยาเริ่มก่อตั้งราชธานี กระบวนการพิจารณาความทั้งทางแพ่งและทางอาญาของไทยอยู่ภายใต้การบังคับใช้ของกฎหมายตราสามดวง¹ ซึ่งในขณะนั้นถูกกล่าวโทษจากชาวตะวันตกว่า มีความอ่อนแอ ลำสมัย มีความรุนแรงโหดร้ายซึ่งอาจเห็นได้จากการพิสูจน์ความผิดด้วยวิธีดำน้ำ ลุยเพลิง หรือเอามือจุ่มในกระทะซึ่งน้ำมันกำลังเดือด ๆ ตลอดถึงการไต่สวนผู้ถูกกล่าวหาอย่างทารุณตามจารีตนครบาล² เป็นเหตุให้ชาติตะวันตกถือเอาเป็นข้ออ้างข้อเถียงไม่ขึ้นศาลไทย แรงบีบคั้นเช่นนี้ทำให้เกิดการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ระบบกฎหมายและระบบศาลขึ้นใหม่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือ รัชกาลที่ 5 โดยมีบุคคลสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นที่ยอมรับของชาวต่างประเทศ บุคคลท่านนั้นคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ บุคคลผู้ถูกยกย่องว่าเป็นพระบิดาแห่งกฎหมายไทย

พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ได้ปฏิบัติพระกรณียกิจเกี่ยวข้องกับทางกฎหมายนานัปการไม่ว่าจะเป็นการตรวจชำระร่างกฎหมาย แก้ไขธรรมเนียมศาลยุติธรรม การตรวจตัดสินความฎีกา แต่น้อยคนนักที่มีโอกาสสัมผัสสักหนึ่งบทบาทสำคัญ นั่นคือการเป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชากฎหมาย การบรรยายกฎหมายของพระองค์ท่านในสมัยก่อนนั้น นับว่ามีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษากฎหมายไทยในปัจจุบัน เพราะไม่เพียงแต่จะเป็นเหตุให้เข้าใจกฎหมายปัจจุบันได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ยังแสดงให้เห็นถึงความคิด ความเห็น ลัทธิ ธรรมเนียม และความเชื่อของคนไทยในสมัยโบราณ อันเป็นรากฐานสำคัญของอารยธรรมประเทศอีกด้วย ดังนั้นเพื่อเป็นการระลึกถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์ท่าน ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงขอเสนอผลงานการสอนของพระองค์ท่านในฐานะอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านกฎหมายในส่วนของการสืบพยานแลลักษณะกะประเดน ดังที่ปรากฏในคำบรรยายของพระองค์ท่าน³ โดยการเล่าถึงประวัติความเป็นมา และพัฒนาการที่น่าสนใจของ

¹ สมัยอยุธยา คติความยังมิได้มีการแบ่งแยกเป็นคดีแพ่งและคดีอาญาอย่างชัดเจนเหมือนเช่นอย่างปัจจุบัน เนื่องจากมีวิธีพิจารณาแบบเดียวกันและขึ้นแก่ศาลหลวงเหมือนกัน ทั้งนี้เพราะคติความทั้งสองลักษณะยังมีความซับซ้อนปะปนกันโดยมุ่งหมายให้ลงโทษจำเลยทุกเรื่อง แม้ว่าจะเป็นคดีแพ่งก็ตาม, โปรดดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ วิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์, ร. แลنگาดกับประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 468.

² กิตติศักดิ์ ปรกติ, การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), หน้า 90.

³ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าพี่ยาเธอ, เล็กเซอร์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468), หน้า 275-285.

กฎหมายลักษณะพยานที่พระองค์ท่านได้ทรงบรรยายไว้ เทียบกับกฎหมายลักษณะพยานในปัจจุบันว่าเหมือนหรือแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

หัวข้อที่พระองค์ท่านทรงบรรยายประกอบด้วย 3 ภาค ได้แก่ ภาคที่ 1 ว่าด้วยคู่ความจะนำสิ่งใดในเรื่องประเด้นมาสืบได้ไม่ได้ ภาคที่ 2 ว่าด้วยพยานแลสรรพหนังสือ และภาคที่ 3 ว่าด้วยหน้าที่ใครจะต้องนำสืบ โดยพระองค์ท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการถามพยาน และความคลุมเครือของกฎหมายลักษณะนี้ เห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า

“วิธีถามพยานเป็นสิ่งที่รู้ได้โดยยาก เพราะไม่มีแบบแผนที่จะเล่าเรียน ถึงจะมีกฎหมายพิจารณาก็ไม่มีกฎหมายข้อที่จะถามพยานอย่างไร แต่การถามพยานเป็นสิ่งที่สำคัญมาก...”⁴

ตั้งแต่อดีตมานับแต่ยุคกฎหมายตราสามดวง วิธีพิจารณาคดีของศาลไทยจะเริ่มจากการชี้สองสถานเพื่อกำหนดประเด็นข้อพิพาท (Point in dispute) ซึ่งมีนัยสำคัญต่อผลแพ้ชนะในทางคดีหลังจากนั้นจึงเริ่มทำการสืบพยานตามประเด็นที่พิพาทกัน⁵ แต่อย่างไรก็ตาม สมัยก่อนยังไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่แน่ชัดถึงวิธีการในการกำหนดว่าสิ่งใดเป็นประเด็นในคดีหรือไม่ ฉะนั้นศาลโดยส่วนใหญ่จะถือว่าข้อใดไม่เขียนมาในคำฟ้อง ย่อมไม่ใช่ข้อประเด็น

พระองค์ท่านกลับมีความเห็นที่แตกต่างออกไป พระองค์ท่านเห็นว่าประเด็นต้องกำหนดจากข้อคดีที่เกี่ยวข้องกับฐานความผิดที่ฟ้อง ถึงโจทก์จะมีได้บรรยายมาในคำฟ้อง ก็สามารถเป็นประเด็นได้ แต่ศาลก็มีอำนาจที่จะไม่รับสืบในสิ่งที่เกี่ยวกับประเด็น ‘โดยไกล’ พระองค์ท่านยกตัวอย่างว่า ถ้าประเด็นคือผู้ต้องหาเป็นผู้ขโมยของไปหรือไม่ โจทก์จะนำสืบถึงปูย่าตายายของผู้ต้องหาว่าเคยทำร้ายมาหลายครั้งไม่ได้ แม้จะนับว่าเป็นข้อประเด็นแต่สืบไกลเกินไป⁶

การกำหนดประเด็นข้อพิพาทในปัจจุบัน ยังมีได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงตามคำแนะนำของพระองค์ท่าน แต่ได้นำแนวทางการปฏิบัติของศาลไทยสมัยก่อนมาสร้างบรรทัดฐานให้มีความชัดเจนมากขึ้น ดังที่ปรากฏในบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 183 วรรคหนึ่ง⁷

⁴ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าพี่ยาเธอ, เรื่องเดิม, หน้า 275.

⁵ กิตติพงศ์ ว่องเมทินี, “กฎหมายตราสามดวง: ศึกษาบทบาทและหน้าที่ของผู้พิพากษาตุลาการในการพิจารณาคดี,” (สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549).

⁶ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าพี่ยาเธอ, เรื่องเดิม, หน้า 275.

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 183 วรรคหนึ่ง “ในวันชี้สองสถาน ให้คู่ความมาศาล และให้ศาลตรวจคำคู่ความและคำแถลงของคู่ความแล้วนำข้ออ้างข้อเถียงที่ปรากฏในคำคู่ความและคำแถลงของคู่ความเทียบกันดู และสอบถามคู่ความทุกฝ่ายถึงข้ออ้าง ข้อเถียง และพยานหลักฐานที่จะยื่นต่อศาลว่า ฝ่ายใด

ที่ว่า ประเด็นข้อพิพาทจะต้องเกิดจากหรือปรากฏในคำคู่ความคือคำฟ้องของโจทก์และคำให้การของจำเลยในคดีนั้นเท่านั้น ข้ออ้างข้อเถียง หรือข้อเท็จจริงอื่นใด นอกเหนือจากที่ปรากฏในคำคู่ความไม่อาจนำมากำหนดเป็นประเด็นข้อพิพาทได้ ผู้เขียนเห็นว่าที่กฎหมายบัญญัติเช่นนี้ก็เนื่องจากคำแนะนำของพระองค์ท่านต่างกับแนวทางที่ศาลยึดถือปฏิบัติกันมา จึงอาจก่อให้เกิดความซับซ้อนแก่ศาลในกระบวนการพิจารณาคดีเพราะข้อเท็จจริงแทบทุกอย่างสามารถนับเป็นประเด็นได้ทั้งหมด ทำให้คดีความใช้เวลายืดเยื้อยาวนาน แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าพระองค์ท่านทรงให้คำแนะนำก็เพื่อประสงค์ให้เกิดความยุติธรรมสูงสุดแก่โจทก์และจำเลยโดยการคำนึงถึงข้อเท็จจริงทุกอย่างที่อาจส่งผลกระทบต่อรูปคดี ในกรณีของโจทก์ โจทก์อาจล้มเขียนข้อเท็จจริงสำคัญบางประการในคำฟ้องส่งผลให้ไม่นับเป็นประเด็นแห่งคดี โจทก์ผู้ได้รับความเสียหายจึงมีอำนาจนำตัวจำเลยผู้กระทำความผิดมารับโทษได้ ส่วนในกรณีของจำเลย จำเลยอาจบกพร่องในการอ่านคำฟ้องของโจทก์ ทำให้โต้แย้งได้ไม่ครบถ้วน เมื่อค้นพบภายหลังก็มีอำนาจนำสืบในข้อเท็จจริงนั้นได้อีก ส่งผลให้จำเลยต้องรับโทษตามฟ้องทั้งที่มีได้มีความผิด เพียงแค่ผิดพลาดในกระบวนการพิจารณาเท่านั้น

เมื่อกำหนดประเด็นข้อพิพาทแล้ว สิ่งถัดมาคือการกำหนดภาระในการพิสูจน์ (Burden of proof) ในส่วนนี้พระองค์ท่านได้บรรยายไว้ในภาคที่ 3 ว่าด้วยหน้าที่ใครจะต้องนำสืบ ซึ่งนับเป็นอีกเรื่องที่น่าสนใจ เนื่องจากทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของวิธีการสืบพยานในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นและรัตนโกสินทร์ตอนกลางได้เป็นอย่างดี แต่เดิมนั้น กระบวนการพิจารณาความของไทยตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่า ผู้ที่ถูกจับตัวมาหรือผู้ที่ถูกกล่าวหาเป็นผู้ที่กระทำความผิดแล้ว จึงต้องกระทำทรมานให้สารภาพรับผิดตามจารีตนครบาล เว้นแต่ผู้ที่ถูกกล่าวหาเป็นผู้นำสืบด้วยตนเองให้ศาลเห็นได้ว่าตนเป็นผู้บริสุทธิ์⁸ เป็นสาเหตุให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาได้รับความเดือดร้อนเสียหายเป็นอันมาก พระองค์ท่านได้ทรงเล็งเห็นถึงปัญหาและความเดือดร้อนของราษฎร โดยทรงกล่าวว่า

**“ในครั้งนั้นผู้ต้องหาเปนความอาญาแล้ว ได้รับความเดือดร้อนอย่าง
ที่สุดเพราะในชั้นต้นถูกจับขังก่อนเสมอ กว่าจะได้มีใครพิจารณาก็นาน
มากกว่าทุกวันนี้ และในเวลาพิจารณานั้น ถือกันว่าใครต้องหาแล้วต้องเปน**

ยอมรับหรือโต้แย้งข้ออ้าง ข้อเถียงนั้นอย่างไร ข้อเท็จจริงใด ที่คู่ความยอมรับกันก็เป็นอันยุติไปตามนั้นส่วนข้อกฎหมายหรือ ข้อเท็จจริงที่คู่ความฝ่ายหนึ่งยกขึ้นอ้างแต่คู่ความฝ่ายอื่นไม่รับและเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับประเด็นข้อพิพาทตามคำคู่ความ ให้ศาลกำหนด ไว้เป็นประเด็นข้อพิพาทและกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดนำพยานหลักฐาน มาสืบในประเด็นข้อใดก่อนหรือหลังก็ได้.”

⁸ แสวง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (The Thai Legal History) (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552), หน้า 145.

ผู้ร้ายอยู่แล้ว ตบตีเขียนจะเอาหลักฐานให้ได้จากตัวคนที่ต้องหานั่นเอง ถ้าคนนั้นๆ นำพยานมาสืบความบริสุทธิ์ของตนได้ก็รอดไป คือผู้ต้องหาเป็นผู้สืบ...”⁹

กระบวนการสืบสวนสอบสวนแบบจารีตนครบาลดังกล่าวนี้ ขัดกับหลักของกฎหมายของชาติตะวันตกที่ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence)¹⁰ ตราบเท่าที่ยังไม่มีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ยืนยันโดยปราศจากข้อสงสัยอันสมควร (Beyond Reasonable Doubt)¹¹ ว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดจริง เมื่อครั้งพระองค์ท่านไป

⁹ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, **พระราชบัญญัติในปดฺยบัน เล่ม 2** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กองหลวง, ร.ศ. 2445), หน้า 621.

¹⁰ ข้อสันนิษฐานว่าจำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน ภายใต้ระบบกฎหมายแองโกลอเมริกัน (Anglo-American law) และระบบกฎหมายยุโรป (European Union law) แต่ความหมายและการนำมาใช้ในการพิจารณาคดียังคงมีความคลุมเครือ ต่อมาข้อสันนิษฐานนี้ได้วางรากฐานขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1895 โดยศาลสูงสุดของประเทศสหรัฐอเมริกา (Supreme Court of the United States) ในคดี *Coffin v. United States* เห็นได้จากคำพิพากษาของศาลที่ว่า ‘The law presumes that persons charged with crime are innocent until they are proven by competent evidence to be guilty.... and this presumption stands as their sufficient protection unless it has been removed by evidence proving their guilt beyond a reasonable doubt’, see, Washington and Lee University School of Law, “The Presumption Of Innocence In Criminal Cases,” **Washington and Lee Law Review** 3, 1 (1941): 82-92; Francois Quintard-Morenas, “The Presumption of Innocence in the French and Anglo-American Legal Traditions,” **The American Journal of Comparative Law** 58, 1 (2010): 107-149; Casey Welch and John Randolph Fuller, **American Criminal Courts: Legal Process and Social Context** (New York: Routledge, 2015).

¹¹ การพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยอันสมควร (Beyond Reasonable Doubt) เป็นการใช้ดุลพินิจของศาลหรือคณะลูกขุน (ขึ้นอยู่กับระบบกฎหมาย) ที่มีต่อพยานหลักฐานทั้งหมดในคดี ซึ่งไม่มีมาตรฐานที่แน่นอนตายตัว ดังนั้นการให้คำจำกัดความจึงกระทำไม่ได้โดยยาก นอกจากนี้ นักวิชาการต่างประเทศหลายท่านให้ความเห็นว่า มาตรฐานในการพิสูจน์คือเพียงแค่ปราศจากความสงสัยอันสมควร (Beyond Reasonable Doubt) ไม่จำเป็นต้องถึงขนาดว่าปราศจากความสงสัยทั้งหมดที่มี (Beyond All Possible Doubt), see, Lawrence Solan, “Refocusing the Burden of Proof in Criminal Cases: Some Doubt about Reasonable Doubt,” **Texas Law Review** 78 (1999): 105-147; Jon O. Newman, “Beyond Reasonable Doubt,” **New York University Law Review** 68, 5 (1993): 979-1002; Sandra Guerra Thompson, “Beyond a Reasonable

ศึกษากฎหมาย ณ ประเทศอังกฤษจึงได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดแบบกฎหมายตะวันตกนี้ ส่งผลให้เกิดการเสนอแนะแก้ไขปรับเปลี่ยนวิธีพิจารณาความของไทย ดังที่พระองค์ท่านได้บรรยายไว้ใน เลกเชอร์ว่า

**“ตามธรรมดาใครกล่าวอะไรในเรื่องนั้นขึ้น คนนั้นต้องนำพยานมา
สืบ...เมื่อจับผู้ต้องหาว่ากระทำผิด...แล้ว แต่แรกเราต้องคิดเสียว่าผู้ที่ต้องจับ
นั้นไม่ได้กระทำผิด...”¹²**

จากคำบรรยายของพระองค์ท่าน แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากวิธีพิจารณาความในยุคเก่าก่อนที่เด่นชัดอยู่ 2 ประการ ประการแรกคือหน้าที่ในการนำพยานเข้าสืบ บุคคลใดเป็นผู้กล่าวหาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็น มิใช่ให้จำเลยเป็นผู้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ประการที่สองคือข้อสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของจำเลย จำเลยต้องถูกสันนิษฐานไว้ก่อนเสมอว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งจำเลยจะมีความผิดและต้องรับโทษก็ต่อเมื่อมีพยานหลักฐานที่แน่ชัดปราศจากข้อสงสัยอันสมควรเท่านั้น มิได้มีความผิดตั้งแต่ขณะถูกจับตัวมาหรือถูกกล่าวหา

กฎหมายไทยในสมัยปัจจุบันในส่วนของหน้าที่ในการนำพยานเข้าสืบหรือภาระการพิสูจน์นั้นยังคงใช้บรรทัดฐานเดียวกันกับสมัยพระองค์ท่านเห็นได้จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1¹³ ที่วางหลักไว้ว่าคู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้าง คู่ความฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์¹⁴ นอกจากนี้ มาตรา 84/1 ตอนท้ายมีข้อความต่อไปอีกว่า ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมาย (ข้อสันนิษฐานตามกฎหมาย) หรือมีข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของ

Doubt? Reconsidering Uncorroborated Eyewitness Identification Testimony,” *University of California, Davis* 41 (2008): 1487-1545.

¹² กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าพี่ยาเธอ, เรื่องเดิม, หน้า 283.

¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 84/1 “คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงเพื่อสนับสนุนคำคู่ความของตนให้คู่ความฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น แต่ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมาย หรือมีข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็น ซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์ จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว”

¹⁴ การกำหนดภาระการพิสูจน์ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 84/1 ใช้ทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาเนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีได้บัญญัติเรื่องภาระการพิสูจน์ไว้โดยเฉพาะ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 จึงให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเท่าที่พอจะใช้บังคับได้.

เหตุการณ์ (ข้อสันนิษฐานตามข้อเท็จจริง) เป็นคนแก่ฝ่ายใด คู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์เพียงแค่ว่าได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้วซึ่งมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ไปยังคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง

ข้อสันนิษฐานที่ว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์เป็นหลักสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ได้รับการยอมรับจากนานาอารยประเทศ ดังที่ปรากฏในตราสารระดับระหว่างประเทศ¹⁵ และระดับภูมิภาค¹⁶ และได้รับการรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับ¹⁷ จำเลยจึงได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานตามกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ข้อสันนิษฐานตามกฎหมายอาญาที่เป็นโทษแก่จำเลยไม่สามารถใช้บังคับได้ ดังนั้นเมื่อโจทก์ในคดีอาญาเป็นฝ่ายกล่าวอ้างว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดอาญา โจทก์จึงต้องมีการการพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดอาญาตามที่ตนได้กล่าวอ้าง¹⁸

เมื่อผ่านขั้นตอนการกำหนดภาระการพิสูจน์แล้ว ลำดับถัดมาคือผู้มีหน้าที่พิสูจน์นำพยานหลักฐานเข้าสืบตามประเด็นข้อพิพาทที่กำหนด ซึ่งพระองค์ท่านทรงบรรยายไว้ในภาคที่ 1 ว่าสิ่งใดสามารถนำสืบได้หรือนำสืบไม่ได้ตามข้อประเด็น มีหัวข้อหนึ่งที่พระองค์ท่านได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจ นั่นคือห้ามมิให้รับฟังคำสารภาพของผู้ต้องหาที่เกิดจากการถูกทรมานหรือข่มขู่ให้กระทำ¹⁹ เหตุที่พระองค์ท่านบรรยายเช่นนี้ก็เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบังคับใช้กฎหมายตราสามดวงเนื่องจากคนไทยในช่วงเวลานั้นมีความเชื่อว่าผู้ที่ถูกจับตัวมาเป็นผู้กระทำความผิด จึงเป็นเหตุให้ผู้ที่ถูกจับตัวมาถูกกระทำการทรมานด้วยวิธีทารุณตามจารีตนครบาล เช่น การตอกเล็บ หรือบีบขมับ

¹⁵ ตัวอย่างเช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1947 (Universal Declaration of Human Rights 1947) ข้อ 11, กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) ข้อ 14 เป็นต้น.

¹⁶ ตัวอย่างเช่น อนุสัญญาแห่งยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1953 (European Convention on Human Rights 1953) ข้อ 6, ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 2012 (ASEAN Human Rights Declaration 2012) ข้อ 20 เป็นต้น.

¹⁷ ตัวอย่างเช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 33 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” เป็นต้น.

¹⁸ เข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2551), หน้า 111.

¹⁹ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าพี่ยาเธอ, เรื่องเดิม, หน้า 278.

เพื่อบังคับให้รับสารภาพผิดอยู่เสมอ การปฏิบัติตามจารีตนครบาลเช่นนี้ทำให้ภาพลักษณ์ของสยามในสายตาของชาวต่างชาติดูเป็นชาวป่าเถื่อนโหดร้าย²⁰ จึงเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ทำให้ชาวต่างชาติตั้งข้อรังเกียจและนำมาซึ่งข้อตกลงสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extraterritoriality)²¹ ต่อมาภายใต้แกนนำของพระองค์ท่านวิธีการสืบสวนสอบสวนตามจารีตนครบาลถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2440) หลักกฎหมายนี้ยังคงใช้เป็นบรรทัดฐานในปัจจุบันสังเกตได้จากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226²² ที่ว่า พยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นพยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคลสามารถอ้างเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้ เว้นแต่พยานเหล่านั้นเกิดจากคำมั่นสัญญา ชู้เชืงู หลอกลวง หรือเกิดขึ้นโดยมิชอบ

เมื่อคู่ความทั้งสองฝ่ายได้นำพยานหลักฐานเข้าสืบจนเสร็จสิ้นครบถ้วนแล้ว จึงจะเป็นหน้าที่ของศาลในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของคู่ความเพื่อตัดสินแพ้ชนะในคดี การชั่งน้ำหนักพยานหมายถึง การที่ศาลได้นำพยานหลักฐานทั้งหมดของคู่ความซึ่งไม่ต้องห้ามมิให้รับฟังมาวิเคราะห์ว่าพยานดังกล่าวมีน้ำหนักความน่าเชื่อถือ (Credibility) พอที่จะสามารถสนับสนุนข้ออ้างข้อเถียงของคู่ความตามประเด็นข้อพิพาทแห่งคดีได้หรือไม่เพียงใด จึงเป็นการวินิจฉัยในปัญหาข้อเท็จจริงในประเด็นให้ยุติโดยอาศัยพยานหลักฐาน²³ ซึ่งการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานแต่ละประเภทว่ามีความน่าเชื่อถือเพียงใด ไม่มีตัวบทกฎหมายกำหนดไว้แน่ชัด จึงเป็นดุลพินิจของศาลโดยเฉพาะ

²⁰ แสง บุญเฉลิมวิภาส, เรื่องเดิม, หน้า 146.

²¹ สิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extraterritoriality) เป็นข้อตกลงในสนธิสัญญาเบาว์ริงระหว่างไทยกับอังกฤษที่ลงนามเมื่อปี พ.ศ. 2398 สมัยรัชกาลที่ 4 ส่งผลให้ไทยต้องเสียเขตอำนาจศาลเนื่องจากคนต่างชาติที่ทำผิดในเมืองไทยมีสิทธิพิเศษได้รับยกเว้นที่จะไม่ใช้กฎหมายไทยบังคับ ทั้งนี้ โดยมีเหตุผลว่ากฎหมายไทยยังล้าสมัยและรุนแรงป่าเถื่อน, โปรตดู ดนัย ไชโยธา, ประวัติศาสตร์ไทย : ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2550); Francis Bowes Sayre, "The Passing of Extraterritoriality in Siam," *The American Journal of International Law* 22, 1 (1928): 70-88.

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 226 "พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคลซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดขึ้นจากการจงใจ มีคำมั่นสัญญา ชู้เชืงู หลอกลวงหรือโดยมิชอบประการอื่นและให้สืบตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นอันว่าด้วยการสืบพยาน."

²³ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555); จรัญ ภักดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555).

พยานบุคคล (Witness) นั้นกฎหมายเก่ามักรับฟังและให้น้ำหนักกับประจักษ์พยาน (Eyewitness)²⁴ มากกว่าพยานบอกเล่า (Hearsay Evidence)²⁵ ซึ่งตรงกับหลักกฎหมายปัจจุบัน²⁶ แต่ที่น่าสนใจคือ ตั้งแต่ยุคกฎหมายตราสามดวงจนถึงสมัยพระองค์ท่าน มีการกำหนดน้ำหนักของพยานหลักฐานประเภทพยานบุคคลไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 มาตรา 1²⁷ และ 16²⁸ โดยเรียงลำดับความน่าเชื่อถือจากมากไปหาน้อยไว้ 3 จำพวก พวกแรกคือทพยาน ได้แก่ พระภิกษุหรือพราหมณ์ผู้ทรงศีล นักปราชญ์ราชบัณฑิต และขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์ พวกที่สองคืออูตรพยาน ได้แก่ ข้าราชการผู้น้อย พ่อค้า ประชาชน และพวกสุดท้ายคืออูตรีพยาน ได้แก่ พี่น้องเพื่อนฝูงของคู่ความ คนขอทาน คนเป็นโรคเรื้อรังหรือคนหูหนวกตาบอด โดยกฎหมายกำหนดให้ ทพยานชนะอูตร

²⁴ ประจักษ์พยาน (Eyewitness) คือ พยานที่ได้อุ้เห็นหรือสัมผัสกับเหตุการณ์ที่มาเบิกความด้วยตนเองโดยตรง ทั้งนี้ไม่ว่าจะรู้เห็นมาด้วยประสาทสัมผัสใด เช่นเห็นเหตุการณ์ด้วยตาตนเอง ได้ยินเสียงด้วยหูของตนเอง สัมผัสความร้อนเย็นด้วยตนเอง; โปรตดู, สุพิศาล ภักดีนฤบาล, 4 Dimensions การบริหารงานสืบสวน: กองบังคับการปราบปราม (นนทบุรี: กรีนแอปเปิ้ล กราฟฟิคปริ้นตัง จำกัด, 2556), หน้า 18.

²⁵ พยานบอกเล่า (Hearsay Evidence) คือ พยานที่เบิกความถึงข้อเท็จจริงตามที่ได้รับทราบบอกเล่ามาจากบุคคลอื่น; โปรตดู, สุพิศาล ภักดีนฤบาล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

²⁶ ประเทศไทยใช้ระบบพิจารณาแบบกล่าวหา การถามค้านพยานจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ศาลได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง แต่พยานบอกเล้ามักอาจถูกซักค้านได้เหมือนอย่างเช่นดังประจักษ์พยาน ดังนั้นกฎหมายของไทยจึงห้ามมิให้รับฟังพยานบอกเล้ามานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในกฎหมายลักษณะพยานมหาศักราช 1894 และพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ต่อมาแม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95/1 ได้กำหนดข้อยกเว้นบางประการที่สามารถรับฟังพยานบอกเล่าได้ แต่พยานบอกเล่านั้นก็ม้น้ำหนักน้อย; โปรตดู สมชาย รัตนเชื้อสกุล, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน (evidence), พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 2552).

²⁷ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113, มาตรา 1 “อันว่าลักษณะพยานนั้นมี 3 จำพวก คือว่าทพยานหนึ่ง อูตรพยานหนึ่ง อูตรีพยานหนึ่ง อันว่าทพยานนั้น คือว่าพระภิกษุทรงธรรม พราหมณาจารย์อันอยู่แก่ศีลแลพรตธรรม แลนักปราชญ์ราชบัณฑิตอันอยู่แก่ธรรม แลขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์ดำรงราช อูตรพยานนั้น คือ นาย ห้ว พัน ห้ว ปาก ภู ตาษ ชำมรง จำ เสมียน นักการ พ่อค้า แม่ค้า คนทำไร่ไถนา ฟังเป็นมูลความ อูตรีพยานนั้น คือว่า พี่ น้อง พ่อ พ้อง พันธุ์ ญาติกา ตนเอง แลมิตรสหาย เพื่อนกิน อยู่สมเล คนผู้ยากเปนวรรณพิท แลคนพาริเรือน หูหนวกตาบอด อันอยู่รัฐยาหาวงษาได้”

²⁸ พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113, มาตรา 16 “...อนึ่ง ผู้มีบรรดาศักดิ์ทั้งสองเปนความกัน...ทพยานชนะแก่ อูตรพยาน อูตรพยาน ชนะแก่ อูตรีพยาน...”

พยาน อุดรพยานชนะอุดรพยาน²⁹ จะเห็นได้ว่าเป็นการนำชนชั้นวรรณะ ความรวยความจนตามแนวคิดศักดินา (Feudalism)³⁰ มากำหนดความน่าเชื่อถือของพยานบุคคล ซึ่งขัดกับหลักแห่งความเสมอภาค อันเป็นสิทธิที่รองรับโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ผ่านมามากฉบับ ดังนั้นต่อมาจึงมีการแก้ไขกฎหมายยกเลิกบทบัญญัติดังกล่าว

ในยุคกฎหมายตราสามดวงนั้น เมื่อศาลได้ทำการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานแล้วเห็นว่าพยานหลักฐานของโจทก์ยังไม่แน่ชัดพอในการพิสูจน์ความผิดของจำเลย ศาลจะยังไม่ปล่อยตัวจำเลยไป แต่จะนำพระอัยการพิสูจน์ดำเนินาลุยเพลิงมาใช้บังคับเพื่อพิสูจน์ความผิดไม่ว่าจะเป็นความแพ่งหรือความอาญา³¹ พระอัยการพิสูจน์ดำเนินาลุยเพลิง มีวิธีในการพิสูจน์ 7 ประการ ได้แก่ ล้วงตะกั่ว ทำสาบาน ดำน้ำ ลุยเพลิง ว่ายทวนน้ำแข่งกัน ว่ายน้ำข้ามฝากแข่งกัน และจุดเทียนคนละเล่ม³² วิธีการพิสูจน์ดังกล่าวต้องกระทำโดยมีพิธีการขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพยดา ฟา ดิน ดลบันดาลให้คู่ความที่สุจริตชนะการทำพิสูจน์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนไทยต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติที่จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการพิสูจน์ความยุติธรรม³³ ส่วนแนวทางในการพิสูจน์นั้น ถ้าเป็นการพิสูจน์ด้วยวิธีดำเนินาลุยเพลิง โดยให้คู่ความฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย ต่างคนต่างเกาะเสาเข้าไปได้น้ำพร้อมกัน ฝ่ายที่อยู่ได้นานกว่าจะเป็นผู้ชนะคดี ส่วนการพิสูจน์ด้วยวิธีลุยไฟ จะกระทำโดยมีเจ้าหน้าที่คอยกดบ่าคู่ความขณะเดินลุยกองไฟที่กำลังลุกไหม้ ผู้ที่มีบาดแผลน้อยกว่าเป็นผู้ชนะคดี³⁴

²⁹วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์หลักกฎหมาย,” **งานวิชาการรำลึกศาสตราจารย์จิติติ ดิงศภัทิย์ ครั้งที่ 16** (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 18-33.

³⁰ระบบศักดินาของไทยเริ่มต้นเมื่อใดไม่ทราบแน่ชัด แต่มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนขึ้นในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ รัชกาลที่ 8 แห่งกรุงศรีอยุธยาเนื่องจากมีการตราพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือน และพระอัยการตำแหน่งนาทหารหัวเมืองขึ้นซึ่งระบบศักดินานี้ คือ การจัดระเบียบสังคมโดยอาศัยชาติกำเนิด ตำแหน่งหน้าที่และยศศักดิ์เป็นเครื่องกำหนดความสูงต่ำของชนชั้น เพื่อกำหนดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงกำหนดสิทธิและหน้าที่ของคนในสังคม, โปรดดู มานพ ถาวรวัฒน์สกุล, **ขุนนางอยุธยา** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), หน้า 13-25.

³¹สำนักงานศาลยุติธรรม ศูนย์วิทยบริการศาลยุติธรรม, **อิทธิพลของกฎหมายตราสามดวงต่อวงการศาลและสังคมไทย** (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด, 2555), หน้า 30-33.

³²ชาคริต อนันทราวัน, **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 204.

³³ศรีศักร วัลลิโภคม, **กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย** (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2545), หน้า 45.

³⁴สำนักงานศาลยุติธรรม, **เรื่องเดิม**, หน้า 32.

แต่ทว่าในสมัยของพระองค์ท่าน ห้ามมิให้พิสูจน์ความผิดของจำเลยโดยปราศจากพยานหลักฐานเป็นอันขาด ดังนั้น หากได้ความว่าพยานหลักฐานยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ศาลเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยอันสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงตามฟ้อง จำเลยต้องได้รับการปล่อยตัวไม่ว่าแท้จริงแล้วจำเลยจะกระทำความผิดจริงหรือไม่ ก็จะไม่มีการพิจารณาอื่นใดต่อไปอีก โดยจะนำพระอัยการพิสูจน์ดำเนินลุล่วงมาใช้บังคับอย่างที่เคยปฏิบัติอีกไม่ได้ โดยพระองค์ท่านทรงบรรยายไว้ในเล็กเซอร์มีใจความว่า

“...เราต้องสืบให้แน่ชัดว่า ผู้ที่ต้อนั้นได้กระทำความผิดหรือเปล่า ถ้าไม่ได้ความแน่จริงดุษฎีคำหา เราต้องปล่อยผู้ที่ต้องจับนั้นไป ถึงจะมี ความสงสัยอยู่บ้างก็ดี เพราะมีสภาพที่ปล่อยผู้ร้ายห้าคนดีกว่ากระทำ ธารกรรมแก่คนดีคนหนึ่ง...”³⁵

หลักกฎหมายในสมัยพระองค์ท่านนี้ ทำให้ไทยได้รับการยอมรับจากชาวต่างชาติว่ามีความเป็นธรรม และสากลึงขึ้นและยังคงปรากฏเป็นบรรทัดฐานต่อสังคมไทยในเวลาต่อมา ดังที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานับปัจจุบัน มาตรา 227³⁶ วางหลักว่า ถ้าพิเคราะห์จากพยานหลักฐานของคู่ความทั้งหมดแล้ว ไม่แน่ชัดพอให้ศาลเชื่อโดยปราศจากความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยกระทำความผิดจริงตามฟ้อง ศาลต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย ศาลห้ามพิพากษาลงโทษจำเลยและต้องปล่อยตัวจำเลยไป ดังนั้นศาลไทยจะต้องพิจารณาจากพยานหลักฐานของคู่ความเท่านั้น จะพิสูจน์ความผิดโดยปราศจากพยานหลักฐานตามพระอัยการพิสูจน์ดำเนินลุล่วงมิได้

จากการบรรยายของพระองค์ท่านในฐานะอาจารย์ทางกฎหมายดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นถึงอีกหนึ่งบทบาทของพระองค์ท่านอันมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการพิจารณาความของศาลแห่งราชอาณาจักรสยามในขณะนั้น เพราะไม่เพียงแต่เป็นการอธิบาย ขยายความกฎหมายลักษณะพยานขึ้นเป็นครั้งแรก พระองค์ท่านยังทรงชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากวิธีพิจารณาคดีและพิพากษาของศาลแล้วเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาซึ่งนับเป็นการริเริ่มให้พัฒนาปรับปรุงระบบกฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาของศาล ก่อให้เกิดการปฏิรูประบบกฎหมายของราชอาณาจักรสยามในเวลาต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกเลิกวิธีสืบสวนสอบสวนตามจารีตนคร

³⁵ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าพี่ยาเธอ, เรื่องเดิม, หน้า 283.

³⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 227 “ให้ศาลใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวงอย่าพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำความผิดจริง และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย”

บาล และการยกเลิกวิธีพิสูจน์ความผิดตามพระอัยการพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิงซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับและให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นที่ยอมรับจากนานาชาติอารยประเทศนับแต่นั้นเป็นต้นมาสะท้อนเห็นได้จากการจัดลำดับโดยโครงการยุติธรรมโลก (World Justice Project) ว่าประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทยอยู่ในอันดับสูงถึงอันดับที่ 35 จากการจัดอันดับทั้งหมด 99 ประเทศ³⁷

³⁷ World Justice Project, *The World Justice Project Rule of Law Index 2014 report* (United States: Washington, D.C., 2014), p. 28.

บรรณานุกรม

- กิตติศักดิ์ ปรกติ. การปฏิรูประบบกฎหมายไทยภายใต้อิทธิพลยุโรป. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549.
- กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์. พระราชบัญญัติในปัตยุบัน เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กองหลวงโทษ, 2445.
- พระเจ้าพี่ยาเธอกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์. เล็กเซอร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468.
- เข้มชัย ชูติวงศ์. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2551.
- จรัญ ภักดีธนากุล. กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555.
- ชาลวิทย์ เกษตรศิริ และวิมลย์ พงศ์พนิตานนท์. ร. แล่งกาศกับประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- ชาคริต อนันทรารวัน. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- दनัย ไชโยธยา. ประวัติศาสตร์ไทย: ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2550.
- พรเพชร วิชิตชลชัย. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555.
- มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. ขุนนางอยุธยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. “ความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์หลักกฎหมาย.” ใน งานวิชาการรำลึก ศาสตราจารย์จิติ ตังศัทธิต์ ครั้งที่ 16, หน้า 18-33. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- ศรีศักร วัลลิโภคม. กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2545.
- สมชาย รัตนเชื้อสกุล. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน (evidence). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 2552.

- สำนักงานศาลยุติธรรม ศูนย์วิทยบริการศาลยุติธรรม. **อิทธิพลของกฎหมายตราสามดวงต่อวงการศาลและสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด, 2555.
- สุพิศาล ภัคตินฤบาล. **4 Dimensions การบริหารงานสืบสวน: กองบังคับการปราบปราม**. นนทบุรี: กรีนแอปเปิ้ล กราฟฟิคปริ้นติ้ง จำกัด, 2556.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (The Thai Legal History)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552.
- Newman, Jon O. "Beyond Reasonable Doubt." **New York University Law Review** 68, 5 (1993): 979-1002.
- Quintard-Morenas, F. "The Presumption of Innocence in the French and Anglo-American Legal Traditions." **The American Journal of Comparative Law** 58, 1 (2010): 107-149.
- Sayre, Francis B. "The Passing of Extraterritoriality in Siam." **The American Journal of International Law** 22, 1 (1928): 70-88.
- Solan, L. "Refocusing the Burden of Proof in Criminal Cases: Some Doubt about Reasonable Doubt." **Texas Law Review** 78 (1999): 105-147.
- Thompson, Sandra G. "Beyond a Reasonable Doubt? Reconsidering Uncorroborated Eyewitness Identification Testimony." **University of California, Davis** 41 (2008): 1487-1545.
- Washington & Lee University School of Law. "The Presumption of Innocence In Criminal Cases." **Washington and Lee Law Review** 3, 1 (1941): 82-92.
- Welch, C. and Fuller, John R. **American Criminal Courts: Legal Process and Social Context**. New York: Routledge, 2015.
- World Justice Project. **The World Justice Project Rule of Law Index 2014 report**. United States: Washington, D.C., 2014.

